Literary Theory and Criticism
Year 7, Vol. 2, No. 14
Fall 2022 & Winter 2023
Research Article

DOI:10.22124/naqd.2023.23917.2439
DOR:20.1001.1.24767387.1401.7.2.12.9
Received: 23/02/2023 Accepted: 27/07/2023

Pierre Bourdieu's Capital: A Sociological Reading of Simin Daneshvar's Female Characters

Elahe Mazaheri Hedeshi[1]
Mahdi Nikmanesh[2*]

Abstract

The Modernisation of societies resulted in the emergence of the novel which truthfully reflects the society. This article tries to analyse women's social position in the society, before the Islamic revolution, through a sociological reading of Simin Daneshvar's novels, including *Suvashun* (1969), *Wander Island* (*Jazireh-e Sargardani*) (1993), and *Wandering Cameleer* (*Sarban-e Sargardan*) (2001). Simin Daneshvar is among the most prominent contemporary novelists. Pierre Bourdieu, a French sociologist, philosopher, anthropologist, and critic views capital not only in term of economics but also from other perspectives such as culture, social life, and symbolism. In this comparative study, we have analysed the influence of capital in the lives of the female characters of each story and explored the degree to which they managed to increase it. The present article reveals that women are not very successful in acquiring all kinds of capital. Zari and Hasti, the main activists of the stories, are comparatively more prosperous than other women. They both represent ideal women in their societies; Hasti, who lives three decades after Zari, has more concrete cultural and social capital and is more dynamic in acquiring economic capital.

Keywords: Pierre Bourdieu, Simin Daneshvar, Socio-criticism, Contemporary Novels, and Women's Capital

Extended Abstract

1. Introduction

Compared to other types of literature, fictional literature – especially the novel – is more efficient and relatively more popular, not only because they have special features in developing topics, incidents, and characterization, but also

1. Ph. D. Student in Persian Language and Literature, Alzahra University, Tehran, Iran. (E.Mazaheri@alzahra.ac.ir)
*2. Associate Professor of Persian Language and Literature, Alzahra University, Tehran, Iran.
(Corresponding Author: m.nikmanesh@alzahra.ac.ir)

because they reflect the prevailing atmosphere of the society in a more efficient way. The novel appeared as a result of the modernisation of societies and can plausibly and convincingly reflect their facts and cultures.

In contemporary Persian fiction, there are various manifestations of the role of women in the society, including the production of culture, adherence to or freedom from traditions, modernism, education, and scientific progress. Also, female identity, revitalization, gender-related discourses, the need for modern education, women's language, housekeeping, and similar topics are all presented in the form of various roles in the family. In this regard, many studies have been conducted in women's studies – an interdisciplinary field that is closely related to sociology. The sociology of literature is a scientific analysis of a literary work that assesses events, relationships, and phenomena in accordance with the principles of sociology and examines literature not in terms of aesthetics but as a content-oriented work.

Considering that the contemporary Persian story reflects the dominant atmosphere of the real society of Iran, the sociological examination of these works will be quite useful in understanding the social facts of the time. Therefore, this research examines the capitals of female characters in Simin Daneshvar's novels, using Pierre Bourdieu's theory of capital.

2. Theoretical Framework

Pierre Bourdieu not only coined many terminologies in social sciences but also redefined many existing technical terms in the field. He discusses capital not only in term of economics but also from other perspectives such as culture, social life, and symbolism. Habits, field, and capital are Bourdieu's key concepts. Habits are stable characteristics that a person internalises in the process of socialisation in accordance with his or her social position. The field is the power that imposes its specific decisions on those who enter it, and anyone who wants to enter the field must bring a minimum amount of capital. Here, capital is the most important factor that stands out in the field and, in a sense, defines the boundaries of a field and plays an important role in it. Economic capital is the capital that is measured in accordance with a person's benefit from financial enterprises and can be in the form of the owner's rights. Bourdieu considers cultural capital in addition to education, habits and skills, talent, ability, and educational efficiency, and considers three types of cultural capital: embodied cultural capital, institutionalised cultural capital, and objectified cultural capital. A person's social capital is derived from his or her interactions with the network of his or her relationships. Symbolic capital is any type of capital that community members understand, recognize, and value. Bourdieu's theories have been highly influential in the sociological studies of works of literature.

3. Methodology

In the first step, in a thorough study of the novel, the capitals of the female characters are explored and categorized in accordance with the theory of Pierre Bourdieu's types of capital. Then, in order to determine the extent of their transformation and, accordingly, the change of position and status of the women in Daneshvar's novels, we will compare and contrast the ways the female protagonists of the stories enjoy and explore the creation, recreation, and transformation of the capitals in the society. In the next stage, keeping in mind the research questions, we analyze the data on the way Simin Daneshvar has created her major female characters, their outstanding features, which make them different from common women in her contemporary society, the way they confront various challenges, what makes them superior to others, and most importantly, what goals she is pursuing.

4. Discussion and Analysis

The article shows that women have not been very successful in acquiring all kinds of capital. Zari and Hasti, the main activists of the stories, are comparatively more prosperous than other women. They both represent ideal women in their societies; Hasti, who lives three decades after Zari, has more tangible cultural and social capital and is more dynamic in acquiring economic capital.

5. Conclusion

After analysing the female characters' capital in the selected novels, we focus on two women: Zari, who typifies women in the 1940s, and Hasti, who represents women in the 1970s. Their unique characteristics distinguish them from their contemporaries. They both possess a decent amount of cultural and social capital which makes them stand out from common woman and positions them in a higher social status. It must be added that Hasti has more concrete cultural and social capital and is more dynamic in acquiring economic capital. The novels, however, reveal that possessing economic capital does not necessarily help women to acquire other forms of capital. Neither aristocratic women in the novel are able to possess other forms of capital, nor Hasti, due to her economic problems, is deprived of them. Daneshvar has tried to portray her female characters in accordance with the social facts embedded in each novel in order to conceptualise her own understanding of the 'ideal woman' as a person who climbs the social ladder through cultural and social capital. Daneshvar's 'ideal woman' returns to the society as a guiding beacon for other women and keeps the dialogue between the novel and the society alive.

Select Bibliography

Ayoubi, H.A. 1399 [2020]. "Tabaqe-bandi-e Ejtemaei va Sabk-e Zendegi az Didgah-e Pierre Bourdieu". *Etela'at-e Syasi-Eqtesadi*. No. 314-315. PP. 76-95. ("Social Positioning and Lifestyle in Pierre Bourdieu's Philosophy". *Political & Economic Ettelaat*.)

Bonnewitz, P. 1390 [2011]. *Dars-ha-ei az Jamae-eh Shenasi-e Pierre Bourdieu*. Jahangir, J. and Hassan, P.S (trans.). Tehran: A'gah. (*Premieres Lecons sur La Sociologie de Pierre Bourdieu*)

Bourdieu, P. 1385 [2006]. "Shekl-ha-e Sarmayeh". *Sarmayeh-e Ejtemaei (Etemad, Democracy, Tose'e).* Kian, T. (ed.). Afshin, Kh and Hassan, P (trans.). Tehran: Shirazeh. Second-edition. PP. 131-165. ("Types of Capital". *Social Capital*)

Bourdieu, P. 1388 [2009]. *Darsi Darbareh Dars*. Naser, F (trans.). Tehran: Ney. (*Lecon sur la Lecon*)

Bourdieu, P. 1393 [2014]. *Nazarieh-e Konesh*. Pirooz, I (trans.). Tehran: Naqsh-o Negar. (*Raisons Pratiques*)

Bourdieu, P. 1395 [2016]. *Tamayoz, Naqd-e Ejtemaei-e Qezavatha-e Zouqi*. Hassan, Ch (trans.). Tehran: Sa'leth. (*La Distinction : Critique Sociale du Jugement*)

Daneshvar, S. 1372 [1993]. *Jazireh-e Sargardani*. Tehran: Kharazmi. (*Wander Island*)

Daneshvar, S. 1399 [2020]. *Suvashun*. Tehran: Kharazmi.

Tadié, J.Y. 1390 [2011]. "Jame-eh Shenasi-e Adabiyat va Bonyan-gozaran-e An". *Dar-amadi bar Jame-eh Shenasi-e Adabiyat*. Mohammad Jafar, P (trans.). Tehran: Naqsh-e Jahan. PP. 81-113. (*An Introduction to the Sociology of Literature*)

How to cite:

Mazaheri Hedeshi, Elahe and Nikmanesh, Mahdi. 2023. "Pierre Bourdieu's Capital: A Sociological Reading of Simin Daneshvar's Female Characters", *Naqd va Nazaryeh Adabi,* 14(2): 287-316. DOI:10.22124/naqd.2023.23917.2439

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Naqd va Nazaryeh Adabi* (*Literary Theory and Criticism*).

This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

DOI:10.22124/naqd.2023.23917.2439
DOR:20.1001.1.24767387.1401.7.2.12.9
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۵
صفحات ۳۱۶-۲۸۷

سال هفتم، دوره دوم، پاییز و زمستان ۱۴۰۱، شماره پیاپی ۱۴
مقاله پژوهشی

نقد جامعه‌شناسانهٔ شخصیت‌های زن در رمان‌های سیمین دانشور براساس نظریهٔ انواع سرمایهٔ پیر بوردیو

الهه مظاهری هدشی[۱] مهدی نیک‌منش[۲*]

چکیده

رمان حاصل مدرن شدن جوامع است و به‌خوبی می‌تواند احوال جامعه را انعکاس دهد. در این پژوهش تلاش شده‌است تا با نقد جامعه‌شناسانهٔ رمان‌های *سووشون* (۱۳۴۸)، *جزیرهٔ سرگردانی* (۱۳۷۲) و *سارِبان سرگردان* (۱۳۸۰) از سیمین دانشور، به جایگاه اجتماعی زنان در جامعهٔ قبل از انقلاب پرداخته شود. برای رسیدن به این مهم، از منظر نظریهٔ انواع سرمایهٔ پیر بوردیو، جامعه‌شناس، فیلسوف، مردم‌شناس و منتقد فرانسوی که سرمایه را نه فقط در حیطهٔ اقتصادی، بلکه از زوایای دیگری چون سرمایهٔ فرهنگی، اجتماعی و نمادین نیز می‌نگرد، به بررسی و تحلیل مؤلفه‌های انواع سرمایه‌ها در شخصیت‌های زن هر داستان، با رویکردی تطبیقی می‌پردازیم و با مقایسهٔ چگونگی برخورداری زنان کنشگر داستان‌ها با هم، میزان تولید، بازتولید و تحول انواع سرمایه‌ها در شخصیت‌های زن در جامعه را می‌کاویم.

براساس یافته‌های این پژوهش، زنان در برخورداری از انواع سرمایه توفیق چندانی نداشته‌اند، تنها «زری» و «هستی»، کنشگران اصلی داستان‌ها، نمونه‌های متمایزی، ازاین‌جهت محسوب می‌شوند. ضمن اینکه هردو معرف زنی آرمانی در جامعهٔ خود به شمار می‌آیند؛ «هستی» که حدود سه دهه متأخر از «زری» است، سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی محسوس‌تری دارد و در کسب سرمایهٔ اقتصادی نیز پویاتر ظاهر شده است.

واژگان کلیدی: رمان معاصر، نقد جامعه‌شناسی، سرمایه‌های شخصیت‌های زن، پی‌یر بوردیو، سیمین دانشور.

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه الزهرا(س)، تهران، ایران E.Mazaheri@alzahra.ac.ir
۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه الزهرا(س)، تهران، ایران(نویسنده مسئول) * m.nikmanesh@alzahra.ac.ir

۱- مقدمه

ادبیات داستانی، به‌ویژه رمان، نه‌تنها به دلیل دارا بودن ویژگی‌های خاص در پرورش موضوعات، حوادث و شخصیت‌پردازی، بلکه در انعکاس فضای حاکم بر جامعه در مقایسه با انواع دیگر ادبی کارآمدتر و پرمخاطب‌تر است. در داستان معاصر، جلوه‌های گوناگونی از نقش زنان در جامعه و خانواده ارائه شده و در این راستا نیز پژوهش‌های متعددی در حوزهٔ زنان، صورت گرفته است.

اساساً زن‌پژوهی دانشی میان‌رشته‌ای است که ارتباطی تنگاتنگ با جامعه‌شناسی دارد. جامعه‌شناسی ادبیات، تحلیل علمی یک اثر ادبی است که رویدادها، روابط و پدیده‌های آن اثر را برمبنای اصول جامعه‌شناسی می‌سنجد و ادبیات را به‌مثابه اثری محتوامحور مورد بررسی قرار می‌دهد. هیچ هنر یا گونهٔ دیگری از ادبیات وجود ندارد که بتوان آن را دربرگیرندهٔ حقایق فراوان وجود انسانی دانست، مگر رمان (زرافا، ۱۳۸۶: ۱۴۵)، لذا رویکرد جامعه‌شناسانه برای بررسی رمان حائز اهمیت است.

اولین بارقه‌های نقد جامعه‌شناختی در نظریات منتقدینی چون مادام دوستال، هیپولیت‌تن و فلاسفه‌ای همچون کارل مارکس و فردریک انگلس پدیدار شد و امروزه به عنوان یکی ازشیوه‌های نقدادبی به‌کار می‌رود. حال‌آنکه «انقلاب راستین در جامعه‌شناسی ادبیات و تبدیل آن به علمِ اثباتی به آثارِ لوکاچ مربوط می‌شود که یکی از مهمترین شایستگی‌هایش ممکن ساختنِ پیوندِ جامعه‌شناسیِ ادبیات با زیبایی‌شناسی دیالکتیکِ کانت و هگل و مارکس است» (گلدمن، ۱۳۹۰: ۵۲-۵۳). اصالتِ جامعه‌شناسی ادبیات در برقراری و تشریح مناسباتِ جامعه و اثر ادبی است (ایوتادیه، ۱۳۹۰: ۸۲). جامعه‌شناسی ادبیات، ازسویی می‌تواند مطالعات جامعه‌شناسی را در مسیر رشد قرار دهد، همچنین موجب درک بهتر رمان می‌شود.

این پژوهش به بررسی جامعه‌شناسانهٔ رمان‌های *سووشون*، *جزیرهٔ سرگردانی* و *ساربان سرگردان* می‌پردازد. *ساربان سرگردان* مجلد دوم *جزیرهٔ سرگردانی* است، لذا در این پژوهش ذیل یک عنوان بررسی خواهند شد.

موضوعات خاصی که موردتوجه جامعه‌شناسی زنان هستند، در این پژوهش در بستر انواع سرمایه بررسی خواهند شد. به نظر می‌رسد نظریهٔ انواع سرمایهٔ «پیر بوردیو»، زنان را از عنصری صرفاً رمانتیک جدا می‌کند و از منظر کنشگری مؤثر در اجتماع به آنها می‌نگرد. با تکیه بر این نظریه می‌توان به حجم و ترکیب انواع سرمایهٔ آنها پی‌برد. در این داستان‌ها

شاهد چالش میان سنت و مدرنیتهٔ زنان و به‌خصوص شخصیت‌های اصلی هستیم، از منظر نظریهٔ مذکور، این چالش‌ها و نحوهٔ مقابلهٔ با آنها بارزتر می‌شود.

۱-۱- بیان مسئله

اساس یک زندگی اجتماعی و به‌تبع آن، شکل‌گیری یک جامعه، به ارتباط میان افراد وابسته است؛ ارتباط، تعیین‌کنندهٔ موقعیت‌ها و چالش‌ها و به وجودآورنده و به گردش‌درآورندهٔ انواع سرمایه‌های شخص و همچنین تبدیل‌کنندهٔ آنها به هم است.

در جای‌جای متون داستانی، ردپای ساختارهای حاکم بر جوامع قابل‌مشاهده است و می‌توان روابط بین افراد و اجتماعات را مورد مطالعه و بررسی قرار داد. بررسی جامعه‌شناختی آثار، برای درک و شناخت جامعه، بسیار مفید خواهد بود. این پژوهش برآن است تا با در نظر داشتن این اندیشه از ایوتادیه که «جامعه پیش از اثر وجود دارد و نویسنده را مشروط می‌کند و نویسنده نیز به بازتاب و بیان جامعه می‌پردازد و جویای دگرگون ساختن آن است» (۱۳۹۰: ۸۲)، نشان دهد سیمین دانشور شخصیت‌های اصلی زن را با چه ویژگی‌های برجسته‌ای، متفاوت از عموم زنان هم‌دورهٔ خود خلق می‌کند، آنها را با چالش‌های متفاوت روبرو می‌کند و در چه زمینه‌هایی برتری می‌بخشد و مهمتر از همه، هدف او از این کار چیست؟

۱-۲- پیشینهٔ پژوهش

شهرام پرستش (۱۳۹۳) در کتاب *روایت نابودی ناب: تحلیل بوردیویی بوف‌کور در میدان ادبی* ایران، به تحلیل بوردیویی *بوف‌کور* صادق هدایت پرداخته‌است. مژده سالارکیا، در سال۱۳۹۱ و در پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد، هویت زنان را در رمان‌های فریبا وفی (*پرندهٔ من*، *ترلان*، *رؤیای تبت*)، مورد بررسی قرار داد؛ در این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه‌های گافمن و پی‌یر بوردیو، کنش زنان را در سه رمان در صحنهٔ اجتماع، بررسی‌کرده و به سنجش سرمایه‌ای فضای اجتماعی شخصیت‌ها پرداخته است. صدف گلمرادی (۱۳۹۳الف) در رسالهٔ دکتری خود به نقد جامعه‌شناختی سرمایه‌های زن در رمان‌های منتخب پس از انقلاب در چهار رمان پرداخته و مقالات زیر را نیز به چاپ رسانده است: «نقد جامعه شناختی سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی زنان در رمان *دل فولاد* اثر منیرو روانی‌پور» (۱۳۹۳ب)؛ «نقد جامعه‌شناسانهٔ سرمایه‌های زنان در رمان *قصهٔ تهمینه* محمد محمدعلی» (۱۳۹۳) و «نقد جامعه‌شناختی سرمایه‌های شخصیت‌های زن در داستان *کنیزو* منیرو روانی‌پور» (۱۳۹۴). افزون‌بر این،

مهدی خادمی‌کولایی و دیگران (۱۳۹۴) مقاله‌ای با عنوان «جامعه‌شناسی رمان *خاله‌بازی* از بلقیس سلیمانی برمبنای نظریهٔ پیر بوردیو» چاپ کردند. نگارندگان، کنشگران داستان را به اندازهٔ سرمایه‌های خود، مایل به حفظ یا ارتقاءِ جایگاه خود می‌دانند هرچند درنهایت بازتولید ساختارهای سنتی، بر عاملیت آنان غلبه می‌کند. نتایج مقالهٔ «بررسی جامعه‌شناختی رمان *پرندهٔ من* اثر فریبا وفی براساس نظریهٔ عمل پی‌یر بوردیو» از آرش مشفقی و زهرا دوستی (۱۳۹۶)، نشان می‌دهد که ناهماهنگی سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نمادین، روای زن داستان را از آغاز تا پایان رمان غرق در سیاهی کرده است و ناهماهنگی بین انواع سرمایه موجب شکست شخصیت‌ها می‌شود.

پژوهش‌های بسیاری پیرامون آثار سیمین دانشور انجام شده‌است که از این‌میان چند مقاله و پایان‌نامه رویکردی جامعه‌شناختی دارند؛ پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد *جامعه‌شناسی شخصیت زن در آثار سیمین دانشور* از زینب خواجه‌بهرامی (۱۳۹۱)، به بررسی عناصر داستان و درون‌مایه آن، بدون داشتن رویکرد مشخص در جامعه‌شناسی رمان پرداخته است. مقالهٔ «سرگذشت سیمین دانشور در میدان ادبی ایران» از شهرام پرستش و ساناز قربانی (۱۳۹۱) غالباً به خط‌سیر سیمین دانشور در میدان ادبی ایران، براساس نظریهٔ بوردیو و نحوهٔ شخصیت‌پردازی و مهارت نویسندگی دانشور می‌پردازد و به موقعیت نویسنده در دهه‌های چهل، هفتاد و هشتاد اشاره کرده است نه به شخصیت زنان داستان؛ مقاله دیگری با عنوان «جامعه‌شناسی آثار سیمین دانشور» از بیتا قنبرزاده و امین دایی‌زاده جلودار (۱۳۹۵)، به درون‌مایه‌های اجتماعی تکرارشوندهٔ آثار دانشور اشاره دارد و درنهایت نویسندگان مقاله به این نتیجه رسیده‌اند که جایگاه و تجربهٔ طبقاتی سیمین دانشور در خلق شخصیت‌های او اثر داشته است؛ در این پژوهش از منظر نظریهٔ بوردیو به آثار نپرداخته‌اند.

مقالهٔ «تحلیل جامعه‌شناختی خودآگاهی زن در جدال ساختار سنتی و مدرن» از الهام محمدی و هدا یاقوتی (۱۳۹۷) به تحلیل شخصیت‌های دو رمان *جزیرهٔ سرگردانی* و *ساربان سرگردان* پرداخته است که در جامعهٔ آماری به سووشون نپرداخته و دیگر از رویکرد مدنظر این پژوهش استفاده نشده است.

در مجموع با توجه به پژوهش‌های مذکور و ضمن توجه به آنها، پژوهش حاضر به نحوهٔ شخصیت‌پردازی زنان، در هر سه رمان به چاپ رسیده از سیمین دانشور، از منظر انواع سرمایهٔ پی‌یر بوردیو پرداخته است و چگونگی خلق شخصیت‌های زن و هدف از خلق آنها را

که به ظن نگارندگان، تأثیر متقابل و دوسویهٔ شخصیت‌های زن و جامعه بر هم می‌باشد و تاکنون از دید سایر پژوهندگان مغفول مانده، موردبررسی قرار گرفته است.

۲- مبانی نظری پژوهش

از مفاهیم کلیدی پی‌یر بوردیو باید به عادت‌واره، میدان و سرمایه، اشاره کرد. بوردیو نه تنها واضع واژگان بسیاری در علوم اجتماعی بوده، بلکه بسیاری از واژگان پیشین را نیز با تعاریف جدید به کار برده‌است. ناصر فکوهی در مقدمهٔ فصل واژگان کتاب *درسی برای درس*، می‌نویسد «واژگان بوردیو تأثیر زیادی بر اندیشمندان بی‌شماری که زیر نفوذ و یا ادامه-دهندهٔ راه او بوده‌اند داشته‌اند» (بوردیو، ۱۳۸۸: ۵۵). برخلاف مارکس که سرمایه را تنها اقتصادی و ابزار تولید می‌شمارد و برخلاف وبر که سرمایه را مادی و اجتماعی می‌داند، او به سرمایه مفهوم گسترده‌تری می‌بخشد. وی برآن است که جامعهٔ بشری، جامعه‌ای ستیزمحور و آکنده از ناسازگاری‌هاست، ولی ناسازگاری تنها بر سر منافع مادی و جایگاه‌های اجتماعی نیست (ایوبی، ۱۳۹۹: ۷۷). بوردیو معتقد است توضیح دادن ساختار و کارکرد جهان اجتماعی ناممکن است مگر آنکه سرمایه را در تمام شکل‌هایش و نه فقط به شکلی که با نظریهٔ اقتصادی شناخته می‌شود، دوباره معرفی کنیم (بوردیو، ۱۳۸۵: ۱۳۴).

۲-۱- عادت‌واره

خصایصی پایدارند که فرد در جریان جامعه‌پذیری براساس موقعیت و مسیر اجتماعی، آنها را درونی می‌کند. نگرش، ادراک، احساس و کردارها به‌صورت ناآگاهانه، خودبه‌خودی، طبیعی و به ظاهر فطری عمل می‌کنند و به عنوان مبنای شخصیت ما می‌شوند و در یک گروه مشخص و همگون به سبک زندگی تبدیل می‌شوند. عادت‌واره‌های اولی متأثر از شرایط کودکی است، اما به تدریج عادت واره‌ها نقش انطباق‌سازی با عملکردهای جامعه را به خود می‌گیرند (شایان‌مهر، ۱۳۹۴: ۴۷). عادت‌واره‌ها با تقلید به دست می‌آید و نشان می‌دهد چگونه فرهنگ گروهی و سرگذشت شخص، ذهن و جسم را شکل می‌دهد.

۲-۲- میدان

«میدان نظام ساخت‌یافتهٔ موقعیت‌هایی است که -توسط افراد یا نهادها اشغال می‌شود- ماهیت آن تعریف‌کنندهٔ وضعیت برای دارندگان این موقعیت‌هاست میدان همچنین نظام

نیروهایی است که بین این موقعیت‌ها وجود دارد؛ یک میدان از درون براساس روابط قدرت ساخت می‌یابد. هر میدان منابع و وضعیت خود را دارد و تمایز یابی در شناخت جهان را ایجاد می‌کند. افراد در میدان‌های مختلف توان و استعدادهای خود را به نمایش می‌گذارند» (جنکینز، ۱۳۸۵: ۱۳۶).

منظور بوردیو از بسط مفهوم «سرمایه» استفاده از آن در نظام مبادلهٔ گسترده‌ای است که در آن انواع گوناگون سرمایه، در شبکه‌های پیچیده‌ای منتقل شده است (گرنفل، ۱۳۸۸: ۱۷۰). وی در تئوری انواع سرمایه از چهار نوع سرمایه سخن می‌گوید و در کنار سرمایهٔ اقتصادی که برای عموم مردم مقوله‌ای ملموس و قابل‌فهم است، سرمایهٔ فرهنگی، سرمایهٔ اجتماعی و سرمایهٔ نمادین را نیز معرفی می‌کند.

۲-۳- سرمایهٔ اقتصادی

«سرمایه‌ای که براساس میزان بهره‌مندی فرد از امکانات مالی سنجیده می‌شود، «شامل مالکیت خصوصی یا عمومی» (پرستش، ۱۳۹۳: ۸۵) که می‌تواند به شکل حقوق مالکین درآید (بوردیو، ۱۳۸۵: ۱۳۶)، قابلیت اضافه شدن و افزایش را دارد و حتی می‌تواند ماتَرَک وارثان باشد. بوردیو سرمایهٔ اقتصادی را زیربنای سایر سرمایه‌ها می‌داند به‌عبارتی‌دیگر از نظر او سرمایهٔ اقتصادی در انواع دیگر سرمایه ریشه دارد.

۲-۴- سرمایهٔ فرهنگی

بوردیو سرمایه‌های فرهنگی را علاوه‌بر تحصیلات، عادات و مهارت‌ها، قابلیت استعداد و بازده آموزشی می‌داند. «تفاوت در سرمایهٔ فرهنگی برای مشخص کردن تفاوت‌های بین طبقه‌ها به کار آید» (بوردیو، ۱۳۹۵: ۱۱۰). وی به سه نوع سرمایهٔ فرهنگی قائل است:

۲-۴-۱- سرمایهٔ فرهنگی متجسد

خصایص دیرپای ذهنی است که در طی زمان ذاتی می‌گردد و«به معلومات کسب شده‌ای برمی‌گردد که به شکل رغبت‌های پایدار ارگانیسم حالت درونی‌شده به خود می‌گیرند» (شویره و فونتن، ۱۳۸۵: ۹۷). این شکل از سرمایه وابسته به تلاش و سرمایه‌گذاری افراد است. هر فردی این سرمایه را خود به شخصه کسب می‌کند و از آن اوست و در اختیار دیگری قرار نخواهد گرفت. طبقهٔ اجتماعی افراد و سطح تربیتی جامعه در اکتساب آن نقش دارند.

«درواقع حالت تجسدی سرمایه فرهنگی، مجموع توانایی‌ها و دانایی‌های ذهنی و مهارت‌های عملی و تجربی و رفتاری است که در شیوهٔ سخن‌گفتن، باورها و نگرش‌ها ارزش‌های خاص فرد تجلی پیدا می‌کند» (حیدرخانی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۴۵).

۲-۴-۲- سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده

شکل تصویب‌شده و پروانه‌دار سرمایهٔ فرهنگی، از طریق مدارک دانشگاهی و تحصیلی است. به‌صورت عناوین، مدرک تحصیلی، موفقیت در مسابقات ورودی و غیره که به استعداد فرد عینیت می‌بخشد؛ جامعه یا بیشتر اوقات دولت که این بازشناس را اعلام می‌دارد، آن را نهادینه می‌کند و برای آن جایگاه تعیین می‌کند (معلم، استاد، قاضی،کارمند، دولت و غیره) (شویره و فونتن، ۱۳۸۵: ۹۷). می‌توان دارندگان این مدارک را با هم مقایسه کرد، هم‌چنین می‌توان ارزش مالی این نوع سرمایهٔ فرهنگی براساس تبدیل آن به سرمایهٔ اقتصادی را محاسبه کرد.

۲-۴-۳- سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافته

سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافته، مرحلهٔ کمال سرمایهٔ فرهنگی است. شخص در این موضع به مرحلهٔ آفرینندگی نائل گشته و در جایگاه تولیدکننده قرار گرفته‌است. «سرمایهٔ فرهنگی که به شکل اشیاءِ مادی و رسانه‌هایی چون نوشته‌ها، نقاشی‌ها، بناهای تاریخی، ابزارها و غیره، عینیت پیدا می‌کند، در حالت مادیت خود قابل‌انتقال است» (بوردیو، ۱۳۸۵: ۱۴۳).

۲-۵- سرمایهٔ اجتماعی

سرمایهٔ اجتماعی برگرفته از تعاملات شخص با شبکه‌هایی است که با آنها در ارتباط است. «سرمایهٔ اجتماعی، جمع منابع واقعی یا بالقوه‌ای است که حاصل از شبکه‌ای بادوام از روابط کمابیش نهادینه‌شدهٔ آشنایی و شناخت متقابل به بیان دیگر یا عضویت در یک گروه است. شبکه‌ای که هریک از اعضا خود را از پشتیبانی سرمایهٔ جمعی برخوردار می‌کند و آنان را مستحق «اعتبار» می‌سازد» (همان: ۱۴۷).

«سرمایهٔ اجتماعی، مجموعهٔ دارایی‌هایی است که دارندگانش در پرتو آن می‌توانند به جایگاه‌های مناسب اجتماعی دست یابند» (ایوبی، ۱۳۹۹: ۸۲).

۲-۶- سرمایهٔ نمادین

سرمایهٔ نمادین هر نوع از سرمایه است که اعضای اجتماع آن را به رسمیت می‌شناسند و برای آن ارزش قائل می‌شوند، سرمایهٔ نمادین به هر نوع سرمایه اعم از طبیعی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی گفته می‌شود، وقتی مردم اجتماع قادر به شناخت آن و ارزش قائل شدن برای آن باشند (بوردیو، ۱۳۹۳: ۱۵۴)؛ این نوع سرمایه، در کنار دیگر سرمایه‌ها قابل فهم و درک است. «سرمایهٔ نمادین تنها اعتبار و اقتداری است که برای یک عامل اجتماعی به رسمیت شناخته شدن و برخورداری از سه نوع سرمایهٔ دیگر را امکان پذیر می‌کند. چنین امکانی درک این امر را میسر می‌کند که جلوه‌های گوناگونِ رمزگانِ افتخار و قواعدِ رفتار مناسب صرفاً از تقاضاهای کنترل اجتماعی ناشی نمی‌شوند، بلکه توسط امتیازات اجتماعی که پی‌آمدهای عینی دارند برساخته شده‌اند» (بون‌ویتز، ۱۳۹۰: ۶۸).

۳- سیمین دانشور

سیمین دانشور، نخستین زن داستان‌نویس ایرانی که به‌صورت حرفه‌ای به زبان فارسی داستان نوشت، در ۸ اردیبهشت ۱۳۰۰ در شیراز به دنیا آمد، پدرش پزشک و مادرش نقاش و مدیر هنرستان دخترانه بود. در سال ۱۳۲۸ موفق به دریافت مدرک دکترا از دانشگاه تهران شد و در سال ۱۳۲۹ با جلال آل احمد ازدواج کرد. دانشور در سال ۱۳۳۱ با کمک‌هزینهٔ تحصیلی فولبرایت به ایالات‌متحده سفر کرد و در دانشگاه استنفورد کالیفرنیا در رشتهٔ نویسندگی خلاق تحصیل کرد. پس از بازگشت به ایران به عضویت هیئت علمی دانشگاه تهران درآمد. دانشور اولین رئیس کانون نویسندگان ایران بود.

اولین اثرش، *آتش خاموش* در سال ۱۳۲۷ چاپ شد. *شهری چون بهشت* دومین مجموعهٔ اوست که سال ۱۳۴۰ انتشار یافت. در سال ۱۳۴۸ *رمان سووشون* به چاپ رسید، کتاب‌های *به کی سلام کنم؟* و *غروب جلال* دیگر آثارش هستند. بعد از سال‌ها سکوت رمان *جزیرهٔ سرگردان در سال ۱۳۷۲* و *ساربان سرگردان* در سال ۱۳۸۰ *به چاپ رسیدند.*

۴- خلاصهٔ سووشون

«رمان *سووشون* نوشتهٔ سیمین دانشور آغازگر فصلی تازه در تاریخ داستان‌نویسی ایران به‌شمار می‌آید» (میرعابدینی، ۱۳۷۷: ۴۷۳/۲). داستانی که زندگی مشترک یوسف و زری را در مجموعه زندگی اجتماعی مردم فارس در خلال جنگ جهانی دوم و تسلط انگلیسیان بر

نواحی جنوب تصویر می‌کند (یاحقی، ۱۳۷۴: ۲۱۰). در آغاز رمان زری و یوسف را در مراسم عقدکنان دختر حاکم می‌بینیم. تمام شخصیت‌های مهم داستان در این عروسی حضور دارند. یوسف اعتراض خود را به خوش‌خدمتی نانواها بیان می‌کند، تاب حضور اشغال‌گران را ندارد و هرگز به همکاری با آنها گردن نمی‌نهد و از فروش محصولاتش به ارتش اشغالگر امتناع می‌ورزد. برادرش می‌گوید اگر نفروشد به زور می‌برند. اما یوسف در جواب می‌گویدکه از حقارتی که در شما ایجاد شده است متنفرم. همان‌طور که یوسف رهبری و سازماندهی مقاومت مقابل اشغال‌گران را بر عهده دارد، زری کارهای زنانهٔ خود را انجام می‌دهد. برای زری شرکت در امور خیریه، از معدود راه‌هایی است که می‌تواند فراتر از نقش همسر و مادر فداکار در خانه، به جامعه کمک‌کند. پایان رمان، کابوس‌های مکرر مرگ یوسف به سراغ زری می‌آید. بالاخره کابوس‌ها به واقعیت می‌پیوندد و یوسف که برای رساندن آذوقه به رعایای خود رفته بود، زنده نمی‌ماند. زری بعد از پشت‌سر گذاشتن شوک مرگ یوسف، به‌جای تبدیل‌شدن به بیوه‌ای سوگوار، حامی شوهرش و اهدافی که برای آن مبارزه می‌کرد، می‌شود. با سرپیچی از دستورات مقامات محلی، به برگزاری مراسم تشییع پیکر یوسف می‌پردازد، نیروهای دولتی آنها را متفرق می‌کنند. درنهایت، زری مجبور می‌شود شبانه یوسف را بدون تشریفات دفن کند. او که می‌خواست فرزندانش را «با عشق در محیطی آرام» بزرگ کند، آنها را با نفرت بزرگ خواهد کرد و عهد می‌کند اسلحه را در دست پسرش بگذارد تا انتقام یوسف را بگیرد.

ازجمله مطالب مطرح‌شده در این داستان، «اعتقاد به غلبهٔ فرهنگ مهاجم بیگانهٔ استعماری، منسوخ شدن و حتی به غارت رفتن عوالم علوی و به‌هم خوردن نظام ارزش‌های مادی و معنوی و فرهنگی، اخلاقی، اقتصادی و اجتماعی است» (انزابی‌نژاد و رنجبر، ۱۳۸۵: ۴۹).

۵- تحلیل رمان سووشون براساس نظریهٔ بوردیو

در این رمان شخصیت زن اصلی، قهرمان داستان، زری است. دیگر زنانی که حضور آنها در خلال داستان قابل‌توجه است، عبارت‌اند از خانم فاطمه یا همان عمه‌خانم، عزت‌الدوله، فردوس و ننه‌فردوس، خانم فتوحی، مادر یوسف، که حضور کمرنگی دارد.

۵-۱- سرمایهٔ فرهنگی

سرمایهٔ فرهنگی افراد را به تفسیر رمزهای فرهنگی گوناگون قادر می‌سازد، طبقات فرادست، باتوجه به امکانات مادی و دسترسی گسترده‌تر می‌توانند سلیقه‌های خود را مسلط کنند، بدین‌ترتیب علایق خاص آنها معیار سنجش سرمایهٔ فرهنگی می‌شود. بنابراین انتظار می‌رود زری با حضور در طبقهٔ بالای اجتماعی، نسبت به دیگر زنان جامعهٔ خود، از سرمایهٔ فرهنگی بیشتری برخوردار باشد.

۵-۱-۱- سرمایهٔ فرهنگی متجسد

آشپزی، خانه‌داری و رسیدگی به امور منزل ازجمله سرمایه‌های فرهنگی است که زنان غالباً از آن برخوردارند؛ زری نیز علی‌رغم داشتن خدمتکار، شخصاً به انجام پاره‌ای از امور می‌پردازد. در مدرسهٔ دو زبانه فارسی و انگلیسی درس خوانده است، اشعاری به زبان انگلیسی می‌خواند، علاقه به مطالعه و عادت به خوانش روزنامه از نمودهای این سرمایه در اوست. او از زیر سؤال بردن آداب و رسوم جامعهٔ خود نمی‌هراسد. در داستان شاهد درگیری‌های ذهنی او هستیم، گویا پیوسته افکارش را با مخاطب در میان می‌گذارد «در بستر، زیر پشه‌بند[....] همه‌اش در این فکر بود که آیا واقعاً ترسیده بوده؟ یا ترسو شده؟ آیا واقعاً یوسف مقصر است؟» (دانشور، ۱۳۹۹: ۱۳۱). یک آن به این نتیجه رسید که «زندگی زناشویی از اساس کار غلطی است. اینکه یک مرد تمام عمر پابند یک زن و بچه‌های قد و نیم‌قد باشد[....] زنی را تا به این حد وابسته و دلبستهٔ یک مرد و چندتا بچه بکند که خودش نتواند یک نفس راحت و آزاد بکشد» (همان‌جا). این تفکر که زری زنان را زیر سلطهٔ خانواده و به نوعی تسلط مردان می‌بیند، قابل‌تأمل است و در آن دوره از مصادیق افکار فمنسیتی و مغایر با عرف به‌شمار می‌آید. این نشان از تمایز زری نسبت به زنان دیگر داستان دارد که به زندگی به شکل سنتی بدون هیچ تفکر انتقادی می‌نگرند.

در نوجوانی، جسارت برآمده از اعتماد به نفسش را شاهدیم. حال‌آنکه در جایگاه همسر و مادر و با در نظرداشتن شرایط حاکم بر اجتماع و مصلحت خانواده‌اش این جسارت جای خود را به احتیاط داده است. «مرد می‌گوید: خانم مهرانگیز همه‌اش حرف تو را می‌زند. می‌گفت یک بار سر خواندن شعر کوری سامسون برای هیأت مرسلین شرق، تودهنی سختی به مدیر مدرسه زده‌ای» (همان: ۲۶۵). همین جسارت او در نوجوانی است که علی‌رغم سایرین

از داشتن حجاب سر باز می‌زند. اما به‌مرورِزمان با تشکیل خانواده درجهت حفاظت و قوام بنیاد خانواده‌اش، جسارتش به محافظه‌کاری بدل می‌شود.

در نبود یوسف وقتی خان‌کاکا در صدد بردن سحر - اسب خسرو- برای دختر حاکم است، یاد گوشواره‌های ازدست‌رفتهٔ خود می‌افتد، نمی‌خواهد سر فرود آورد: «یک قدم که برداشتی، باید قدم‌های دیگر را هم برداری، تقصیر بی‌عرضگی خودم است. اما این بار جلویشان می‌ایستم» (همان: ۶۰-۶۱). اما درنهایت تاب مقاومت نمی‌آورد، دگربار مصلحت‌اندیشی و ترس او بر جسارتش غلبه می‌یابد و تسلیم می‌شود. به خسرو می‌گوید: «اگر من سر قضیهٔ سحر دروغی گفتم، به دستور عمویت بود. بعلاوه نمی‌خواهم در یک محیط پردعوا و خشونت بار بیایید. می‌خواهم دست‌کم محیط خانه آرام باشد» (همان: ۱۲۶). زری صلح‌جو است. شهر زری، خانه‌اش است و ساکنینش اعضای خانواده، آرامش و امنیت آنها در اولویت؛ اما با کشته‌شدن یوسف همه‌چیز تغییر می‌کند، زری، روحیهٔ مبارزه‌طلب خود را به نمایش می‌گذارد؛ در مقابل خان‌کاکا می‌ایستد و به برگزاری مراسمی باشکوه برای تشییع جنازهٔ همسرش پافشاری می‌کند. این تحول منجر به بازتولید سرمایهٔ متجسد جسارت و شجاعت می‌شود و می‌تواند برآمده از ملاقات او با دکتر عبداله خان باشد. «یک مرض مسری داری که علاجش از من ساخته نیست[....] چرا ملتفت نیستی؟ مرضِ ترس» (همان: ۲۸۵). ترس، هرچند دیر؛ اما درنهایت جای خود را به شجاعت می دهد. مصمم می‌شود خسرو را مبارز تربیت کند و دستش تفنگ دهد. حال‌آنکه زری، همان مادری است که تا قبل از کشته‌شدن همسرش همهٔ خواسته‌اش این بود که جنگ به خانه‌اش نیاید. همهٔ ترس‌هایی که تا بدین لحظه، جسارت او را در محاق برده بود؛ رنگ می‌بازد. قهرمان رمان از یک زن خانه‌دارِ حامی فرزندان و خانواده‌اش به زنی سرکش که قادر به تصمیم‌گیری‌های شجاعانه است، تبدیل می‌شود؛ این‌چنین سرمایهٔ فرهنگی متجسدش تغییر می‌کند و سیری متعالی پیش می‌گیرد.

نذورات زری در دارالمجانین و زندان زنان از دیگر وجوه این نوع سرمایه به‌شمار می‌آید. سایر زنان، از سرمایهٔ متجسد بهرهٔ مختصری برده‌اند. خواهر یوسف، خانم فاطمه، جبههٔ همسانی با یوسف دارد و همواره دربرابر برادرش ابوالقاسم خان ایستادگی می‌کند. در داستان، همسوییِ فکری او با یوسف و مخالفت و دشمنی‌اش با انگلیس‌ها دریافت می‌شود. او نیز، آزاداندیشی وطن‌دوست است که از مبارزه نمی‌ترسد. چنین ویژگی‌هایی به‌مثابه مصادیقی از سرمایهٔ فرهنگی قابل‌دریافت است.

خانم فاطمه، زنی مذهبی است. مذهب به‌مثابه سرمایهٔ فرهنگی متجسد، زیربنای مطمئن و قابل‌اعتمادی برای تشکیل اجتماعات در جوامع دینی است، در رفتار عزت‌الدوله نیز شاهد آن هستیم. او حتی برای به‌درستی انجام شدن عمل قاچاق خود، که امری مغایر با قانون و شرع است، دعا و قرآن می‌خواند. این نشان از رسوخ مذهب در کنه زندگی این قشر جامعه و درآمدن آن به شکل خصیصه‌ای دیرپاست.

خانم فتوحی از زنان داستان، در دارالمجانین بستری است؛ زنی تحصیل‌کرده که از زری تنها روزنامه و دفتر خط‌دار و مداد می‌خواهد، این نشانگر فرهیختگی اوست. او زن آزاده‌ای است که در زمانهٔ خود از نوادر محسوب می‌شود. دغدغه‌های ذهنی او پیرامون مسائلی است که ذهن غالب زنان همعصر او، حتی بر آن گذر نمی‌کند؛ فمنیستی که تن به ازدواج نداده و همواره مشوق زنان و دختران در حرکت‌هایی علیه ستم مردان بوده است. «دخت فتوحی زمانی که عاقل بود دست قلمش خوب بود و مقاله‌هایی دربارهٔ حقوق زنان و علیه مظالم مرد در روزنامه محلی می‌نوشت و مجله‌ای را راه می‌برد که در آن دختران را به بیداری می‌خواند» (همان: ۱۰۷). او در راستای رفتارهای هنجارگریزانه‌اش که عرف و مذهب حاکم بر جامعه را به چالش می‌کشد، با عادت‌وارهٔ حجاب به مقابله برمی‌خیزد و اولین زنی می‌شود که در رعایت پوشش سنت‌شکنی می‌کند. نگاهی فمنیستی و ضدمرد در سخنان او وجود دارد و چه‌بسا این شیوهٔ آزاداندیشی او، در جامعه‌ای که این سنت‌شکنی‌ها را برنمی‌تابد، او را به دیوانگی کشانده باشد.

۵-۱-۲- سرمایه‌های فرهنگی متجسد منفی

ترس آمیخته به احتیاط زری ازجمله سرمایه‌های متجسد منفی محسوب می‌شود. این ترس، او را ناگزیر از پذیرفتن اموری می‌کند که قلباً راضی نیست. نمونهٔ این را می‌توان در شب عروسی دختر حاکم دید، باوجود اینکه می‌دانست گوشواره‌هایش دیگر بازنمی‌گردند آن را به دختر حاکم داد. در ماجرای بردن سحر، خسرو و یوسف پس از پی بردن به قضیه او را ترسو خواندند. در منزل عزت‌الدوله هم لحظه‌ای نگران دوقلوها شد و باری دیگر ترس از گروگان گرفتن دخترانش، وجود او را فراگرفت. «اگر قرار بود بین شجاعت و بچه‌ها یکی را انتخاب کند، واضح بود که بچه‌ها را انتخاب می‌کرد» (همان: ۱۷).

اعتقاد به خرافات از دیگر سرمایه‌های فرهنگی متجسد منفی است که در یک مورد به چشم می‌خورد. بعد از مرگ فرزند خانم فاطمه برادر سودابه، به او گفته بود خوابت می‌کنم تا در خواب ببینی که جای فرزندت خوب است.

کینه‌ورزی‌های عزت‌الدوله از همان ابتدای داستان، در عروسی دختر حاکم، آغاز می‌شود؛ «تصمیم گرفتم کاری بکنم که داغ گوشواره‌ها به دلش بماند» (همان: ۸۸). او از اینکه زری یوسف را به پسر او ترجیح داده است و به خواستگاری او جواب رد داده، کینه به دل گرفته است. تکبر و خودبزرگ‌بینی از دیگر سرمایه‌های فرهنگی متجسد منفی اوست. او هرگاه دربارهٔ خودش صحبت می‌کند، صفت متشخص را برای خود برمی‌گزیند و غالباً این تعبیر را دربارهٔ خود به‌کار می‌برد: «خانم متشخصی مثل من» که مؤید خودبزرگ‌بینی او است.

۵-۱-۳- سرمایهٔفرهنگی نهادینه‌شده

در این دوره، غالب زنان از داشتن چنین سرمایه‌ای محروم بوده‌اند، به‌جز خانم حکیم شخص دیگری را با تحصیلات دانشگاهی نداریم. در دوره‌ای که حتی تحصیل مردان در دانشگاه‌ها کمتر دیده می‌شود و تنها از تحصیلات یوسف و آقای فتوحی سخن به میان می‌آید چندان انتظاری از زنان نمی‌توان داشت. در چنین شرایطی زری در مدرسه فرانسوی‌ها، تحصیل کرده است و تحصیل او در مدرسه برای او سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده محسوب می‌شود. «خانواده و مدرسه همچون قرارگاه‌هایی عمل می‌کنند که در آنها مهارت‌ها و صلاحیت‌هایی که در هر دورهٔ معین ضروری پنداشته می‌شود، از طریق کاربرد و تمرین شکل می‌گیرد» (بوردیو، ۱۳۹۵: ۱۳۲). او تسلط کامل به زبان انگلیسی دارد، می‌توان این را با اندکی اغماض از وجوه سرمایهٔ فرهنگی نهادینه دانست.

خانم فاطمه نیز هرچند تحصیلات دانشگاهی ندارد؛ اما دانش و تحصیلاتی در چند زمینه دارد که می‌تواند از وجوه این سرمایه در نظر گرفته شود. «مدارک تحصیلی، به‌منزلهٔ معرف کم‌وبیش کفایتمند تعداد سال‌های آموزش مدرسه‌ای کم‌وبیش معرف سرمایهٔ فرهنگی است» (همان: ۳۸).

۵-۱-۴- سرمایه فرهنگی عینیت یافته

تنها سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافتهٔ زنان که دراین داستان می‌توان به آن اشاره کرد، مقالاتی است که خانم فتوحی پیش از بیماری روانی‌اش در مجله‌ای درباب حقوق زنان و بیداری دختران می‌نوشت. سرمایهٔ عینیت‌یافته که بوردیو معتقد است «شکل اعلای سرمایهٔ عینیت‌یافته اثر

نوشتاری است» (بوردیو، ۱۳۸۵: ۱۶۱). به‌این‌ترتیب او از برترین نوع این سرمایه در زمان سلامتی بهره‌مند بوده است.

۵-۲- سرمایهٔ اجتماعی

انسان موجودی اجتماعی است که برای بیان مقاصد و عقاید خود و بهره‌گیری از نظریات دیگران نیازمند برقراری ارتباط است. سرمایهٔ اجتماعی از راه دسترسی افراد و عاملان در میدان به شبکه‌های مختلف خانوادگی، دوستی، مدنی و مواردی ازاین‌دست به هدف کسب منافع و بازتولید انواع سرمایه حاصل می‌گردد.

در رمان *سوشون* شبکه‌های پیوند برای زنان بیشتر در قالب خانواده نمود می‌یابد. زری، کنشگر اصلی رمان، علی‌رغم حضور در عرصه‌های مختلف اجتماعی؛ منتهای تلاشش در زندگی، حفاظت از خانواده «به‌عنوان مقولهٔ اجتماعی عینی» (بوردیو، ۱۳۹۳: ۱۸۶) و ارزنده‌اش است. اهمیت این امر تا حدی است که موجب نادیده انگاشتن و تحول برخی از سرمایه‌های فرهنگی در اوست.

زری در راستای تعامل با همنوعانش، در انجمن جمعیت زنان شرکت می‌کند تا بتواند وضعیت معیشت دیگر زنان را بهبود بخشد، به بازدید از خانه‌ها در محلهٔ مردستان می‌رود و متوجه بی‌اخلاقی یکی از مسئولان می‌شود، به او تذکر می‌دهد. از زندان زنان بازدید می‌کند و برای آنها نذورات می‌برد. به دارالمجانین سر می‌زند و ضمن ادای نذرش با بیماران بستری تعامل می‌کند.

۵-۲-۱- سرمایه اجتماعی منفی

عزت‌الدوله که ازهم‌گسیختگی نهاد خانواده را به‌عنوان برجسته‌ترین وجه [منفی] سرمایهٔ اجتماعی با خود دارد درصدد است، هم برای پر کردن خلاءِ ناشی از آن و هم به‌منزلهٔ رسیدن به منافع شخصی، با خانوادهٔ حاکم روابط نزدیک ایجاد کند تا در پیشبرد مقاصد غیرقانونی خود و ایجاد حریمی امن از روابط اجتماعی به پشتوانه‌ای دست یافته باشد، چراکه تنهایی عمیقی را متحمل است. تنهایی، قاچاق عتیقه و اسلحه از دیگر نمودهای این نوع سرمایه در عزت‌الدوله است.

خانم‌فاطمه از داشتن خانواده به‌عنوان برجسته‌ترین نمود سرمایهٔ اجتماعی محروم است، چنین فقدانی او را به سمت اعتیاد، که از دیگر سرمایه‌های اجتماعی محسوب می‌شود، سوق می‌دهد.

خشونت نیز از سرمایه‌های اجتماعی منفی به شمار می‌آید. «خشونت با شکل‌های متنوعش، کلیدی‌ترین تلهٔ اجتماعی برای زنان است» (گلمرادی، ۱۳۹۳الف: ۱۸۵). سه نظریهٔ کلی در حوزهٔ خشونت علیه زنان مطرح است: «نظریهٔ سنت‌گرا»، «نظریهٔ لیبرال/ روانی» و «نظریهٔ فمینیستی». همهٔ رویکردهای فمینیستی، خشونت نسبت به زنان را در متن وسیع‌تری بررسی می‌کند که همان جایگاه فرودستی زنان نسبت به مردان است و هرچه موجب ارعاب زنان می‌شود باید در بستر کنترلی که مردان بر رفتار زنان دارند بررسی کرد. وحشت زنان از خشونت است که عامل کنترل‌کنندهٔ رفتار آنهاست و موجب محدود شدن فعالیت‌های آنان می‌شود (آبوت و والاس، ۱۴۰۱: ۲۳۲-۲۳۳). در اغلب نظریه‌ها، دلیل اصلی خشونت، وجود ساختارهای مردسالارانه‌ای است که در جامعه تبلیغ می‌شود و بر مشروعیت این نابرابری تأکید می‌کند (واصفی و ذوالفقاری، ۱۳۸۸: ۸۰).

نظریه فمنیستی ثابت می‌کند که خشونت علیه زنان به هر شکلی که باشد، خواه به شکل تجاوز جنسی، کتک زدن، زنای با محارم، آزار جنسی و خواه به شکل پورنو گرافی [شامل مجموعهٔ مواد و مطالب جنسی، برای ترسیم تحقیر جنسی خشن و اجباری زنان] فراگیر و محصول فرهنگ مردسالار است که در آن مردان هم بر نهادهای اجتماعی و هم تن زنان کنترل دارند (هام، ۱۳۸۲: ۴۵۶).

می‌توان خشونت علیه زنان را ذیل سرمایهٔ اجتماعی منفی در این پژوهش موردبررسی قرارداد. ردپای خشونت به زنان را در بسیاری از عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی می‌توان‌یافت. آنها، قربانیِ انواع متفاوتی از خشونت هستند. زری تنها یک مرتبه از سمت یوسف مورد خشونت کلامی و فیزیکی قرار می‌گیرد، آن هم زمانی است که یوسف مطلع می‌شود زری اجازه داده در نبود او، سحر را برای دختر حاکم ببرند. یوسف به زنش سیلی زد و این اولین باری بود که چنین می‌کرد، آمرانه گفت: «خفقان بگیر. در غیابم فقط یک مترسک سر خرمنی!» (دانشور، ۱۳۹۹: ۱۱۸). در داستان یوسف و خسرو، چند مرتبه زری را مورد خشونت کلامی قرار دادند و او را ترسو خواندند.

مادر یوسف و عزت‌الدوله ازجمله شخصیت‌هایی هستند که خیانت همسرانشان ابزار خشونت علیه آنها است؛ این موضوع دربارهٔ عزت‌الدوله تبدیل به خشمی درونی شده است.

حال‌آنکه مادر یوسف در سکوت همه‌چیز را رها و بدون اطلاع قبلی به خانواده‌اش بـه کـربلا مهاجرت می‌کند. در سـال‌های آخـر زنـدگی‌اش، بـه‌سـبب تنگـی معیشـت در خانـهٔ خـانم فخرالشریعه کار می‌کرد. وی درحقیقت هم مورد خشونت روانی قرار گرفته بود و هم با قـرار گرفتن در شرایط نامساعد مالی خشونت اقتصادی را نیز متحمـل شـده بـود کـه ایـن خـود برآمده از سرمایهٔ اجتماعی منفیِ مهاجرت است. خیانت، خشونتی است که با خود مـوجی از سرمایه‌های منفی را همراه دارد.

فردوس، خدمتکار منزل عزت‌الدوله، ازجمله زنانی است کـه از انـواع سـرمایه‌های منفـی اجتماعی آسیب دیده و موارد متعددی از خشونت را متحمل گشـته اسـت. عزت‌الدولـه او را زمانی که دختربچه‌ای است، به خانهٔ خود می‌برد؛ در همـان روزهـای آغـازین حضـورش در منزل عزت‌الدوله مورد تعرض جنسی قرارمی‌گیرد. پـس از تجـاوز و حـاملگی، عزت‌الدولـه از رساندن هر آسیبی به دخترک فروگذار نمی‌کند. ابتدا با اجبار او به ازدواج با نوکر خانـه، امـا فـردوس نمی‌پـذیرد، بنـابراین او را زمسـتان سـرد در زیـرزمین حـبس می‌کنـد، کتـک و سقط‌جنین اجباری و درنهایت تن‌دادن به ازدواج با کل‌عباس.

در ادامه، نگاه‌های اروتیک ملک‌سهراب و حمیدخان متوجه او می‌شـود. برجسـته کـردن ابژهٔ جنسی نیز در زمرهٔ خشونت‌های جنسی قرار می‌گیرد. اظهـار نظـری دربـارهٔ سـاق پـای فردوس، از نمودهای آن است. به‌این‌ترتیب، فـردوس از ابتـدا بـا تجـاوز، موردخشـونت قـرار می‌گیرد، سپس، از سقط جنین، ازدواج اجباری، شیء انگاری و درنهایـت بـه‌سـبب نداشـتن شغلی درخور و مورداحترام از خشونت اقتصادی رنج می‌برد.

خانم فتوحی نیز مانند زنان دیگر در داستان مورد خشونت قرار گرفته اسـت. بـرادرش او را در دارالمجانین شهر رها کرده حتـی بـرای ملاقـات او به‌نـدرت می‌آیـد. هنگـامی کـه در دارالمجانین حاضر می‌شود، غرض اصلیش دیدار با زری است.

عزت‌الدوله، پیرزن اشراف‌زاده و دسیسه‌گر طبقهٔ اشراف، از سرمایه‌های اجتماعی منفـی و خشـونت بی‌نصـیب نمانـده اسـت. «همـهٔ زنـان *سووشـون* حتـی چهره‌هـای منفـی چـون «عزت‌الدوله» هریک به‌نوعی وجوه ستمدیدگی، بی‌پنـاهی، ناکـامی و فـداکاری و تحمـل زن ایرانی را به نمایش می‌گذارند» (میرعابـدینی، ۱۳۷۷: ۴۷۶/۲). او نیـز بـا همـهٔ ادعـای اصـالت و تشخصی که دارد از روزهای نخستین زندگی مشـترک موردخشـونت قـرار مـی‌گیـرد. ابتـدا خشونت کلامی، سپس خیانت‌های زناشویی که تا زمان حیات همسرش ادامه می‌یابد.

«ازآنجاکه مردان به منابع قدرت بیشتری دسترسی دارند، امکان بروز خشونت از جانب آنها بیشتر می‌شود» (اعزازی، ۱۳۸۰: ۲۸). در بخش‌هایی از داستان اساساً جنس زن مورد خشونت کلامی قرار می‌گیرد: «خان کاکا خشمگین داد زد [...] بی‌خود نگفتند زنان ناقص‌العقلند» (دانشور، ۱۳۹۹: ۶۰). دلیل اصلی خشونت در جامعهٔ آن زمان وجود ساختارهای مردسالارانه‌ای است که موجب مشروعیت نابرابری زنان و مردان می‌شود.

۵-۳- سرمایهٔ اقتصادی

افراد در این داستان به دو طبقهٔ اجتماعی متعلق‌اند. به‌تبع زنان هم در همین دو طبقه قرار می‌گیرند. زری، خانم‌فاطمه و عزت‌الدوله از موقعیت اقتصادی خوبی برخوردارند و در حوزهٔ اقتصادی سرمایهٔ قابل‌توجهی دارند، اما در کسب این سرمایه، مشارکت نداشته و به‌لحاظ اقتصادی وابسته‌اند. باوجوداین عزت‌الدوله درصدد است تا با قاچاق اسلحه بهرهٔ مالی ببرد حال‌آنکه عملش برضد منفعت کشور است.

فردوس که در باجگاه زندگی می‌کرد، بعدها به دلیل فقر اقتصادی در منزل عزت‌الدوله مورد تعرض قرار می‌گیرد، به‌سبب همان شرایط نامساعد مالی، مجبور به تحمل آسیب‌های فیزیکی و درنهایت ازدواج اجباری می‌شود. اینجاست که نبود سرمایهٔ اقتصادی منجر به آسیب‌های اجتماعی و به‌تبع آن تن‌دادن به خشونت می‌شود. دربارهٔ فصیح‌الزمان هم می‌توان اجبار به انجام کارهایی ازجمله کلفتی را معلول فقدان سرمایهٔ اقتصادی دانست.

«تفاوت اساسی که انواع عمدهٔ شرایط وجودی را از هم متمایز می‌کند، از حجم کلی سرمایه مشتق می‌شوند که به‌منزلهٔ مجموعه‌منابع و قدرت‌های قابل‌استفادهٔ بالفعل تعریف می‌شود. -سرمایهٔ اقتصادی، سرمایهٔ فرهنگی و نیز سرمایهٔ اجتماعی. بنابراین، توزیع طبقه‌ها و پاره‌طبقه‌های مختلف از کسانی آغاز می‌شود که بیش از همه از سرمایهٔ اقتصادی و سرمایهٔفرهنگی برخوردارند» (بوردیو، ۱۳۹۵: ۱۶۸).

۵-۴- سرمایه‌های نمادین

زری که اصلی‌ترین شخصیت زن داستان است از این نوع سرمایه بیشترین بهره را برده است. «عشق» که از نمودهای این نوع سرمایه است در وجود زری از همان برخوردهای ابتدایی‌اش با یوسف جلوه‌گر است. عشق این دو به هم و اشاعهٔ آن به فرزندانشان در سراسر داستان موج می‌زند. خوشنامی از دیگر سرمایه‌های نمادین زری در شهر است. احترامی که افراد برای زری

قائل هستند در داستان موج می‌زند. هرچند ممکن است این احترام به‌واسطهٔ زوجیت او با یوسف باشد.

میزان بهرمندی افراد از سرمایهٔ نمادین را می‌توان معلول سرمایهٔ فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی دانست و زری که از سه نوع سرمایه بهرهٔ درخوری دارد از سرمایهٔ نمادین نیز برخوردار است. به‌تبع، زنان دیگر به‌دلیل عدم بهره‌وری از انواع سرمایه، از سرمایهٔ نمادین نیز فقیرند.

۶- خلاصهٔ رمان *جزیرهٔ سرگردانی* و *ساربان سرگردان*

راوی از ذهن هستی، دختری ۲۶ ساله، داستان را روایت می‌کند که در رشتهٔ نقاشی تحصیل کرده است و به زبان انگلیسی تسلط دارد و کارمند وزارت فرهنگ و هنر است. او و برادرش با مادربزرگِ پدریشان، توران، زندگی می‌کنند. هستی چند سال است با مراد، دوست است. انتظار هستی برای ازدواج مراد با او به نتیجه نمی‌رسد. مادرش در حمام سونا، خانم فرخی را که دنبال همسری برای پسرش است، به او معرفی می‌کند. هستی هنگام برگشت سلیم فرخی را ملاقات می‌کند، آن دو ابتدا مخفیانه ازدواج می‌کنند و در پایان جلد اول رمان، در تدارک جشن عروسی‌اند. در این داستان شخصیت‌هایی مثل کراسلی (آمریکایی)، همه‌کارهٔ ساواک، استاد مانی و همسرش و سیمین دانشور نیز حضور دارند. در جلد دوم (*ساربان سرگردان*) هستی به‌خاطر کمکی که به مراد کرده بود، دستگیر و زندانی شده است. در زندان، برای گمراه‌کردن ساواک، اظهاراتی کرده که سلیم تصور می‌کند به او خیانت کرده است. وقتی تلاش سلیم برای فراری دادن هستی از زندان به نتیجه نمی‌رسد، به اصرار خواهرش با نیکو ازدواج می‌کند؛ اما همچنان دل در گرو هستی دارد. سپس مادرش می‌میرد، سلیم به‌تدریج در باورهای خود دچار تردید و حتی تجدیدنظر می‌شود. با توصیهٔ کراسلی، مراد و هستی را در «جزیره سرگردانی» رها می کنند، تا مگر مجبور به همکاری با ساواک شوند. آن دو، به کمک «ساربان سرگردان»که توسط گنجور (همسر مادر هستی) مأمور نجات آنها شده است، از جزیره نجات پیدا می‌کنند و به تهران برمی‌گردند و در منزل سرِ ادوارد، حاکم انگلیسی سابق کراچی، پنهان می‌شوند. بعد از مدتی که کراسلی فکر می‌کند آن دو در جزیره از بین رفته‌اند، آزادانه زندگی جدیدی را آغاز می‌کنند. با شروع انقلاب اوضاع کشور به هم می‌ریزد، و توجه‌ها از آنها دور می‌شود. مراد، بعد از آزادی، سیاست را رها کرده، به مادرش رسیدگی می‌کند. هستی به خانه‌اش برمی‌گردد و می‌فهمد توران‌جان دچار کم‌حافظگی شده و او را نمی‌شناسد. انقلاب پیش می‌رود. عده‌ای شروع به گریز

از کشور می‌کنند. گنجور که وضع مالی‌اش به هم ریخته‌است، با خانواده‌اش بـه انگلـیس مـی‌رود. توران‌جان می‌میرد. مراد برخلاف مخالفت‌های پدرش، با هستی ازدواج می‌کنـد و بـا مـادرش بـه خانهٔ توران نقل‌مکان می‌کنند. آن‌دو صاحب فرزند می‌شود. در پایان سلیم، به نوعی، از آرمان‌هـا و ارزش‌های گذشته‌اش بریده و مراد به زندگی عادی برگشته و با هسـتی زنـدگی مشـترک آرامـی دارد. جنگ تحمیلی که شروع می‌شود، سیمین دانشور نزد آنان می‌آید و توضیح می‌دهـد کـه در جبهه چه چیزهایی دیده است.

۷- تحلیل رمان‌های *جزیرهٔ سرگردانی* و *ساربان سرگردان* براساس نظریهٔ بوردیو

زنان موردتوجه در تحلیل این دو رمـان، هسـتی، شخصـیت اصـلی زن، مـادربزرگ هسـتی (توران)، و سیمین (استاد هستی) و در بخش کـوچکی مـادر هسـتی (مامـان‌عشـی) و مـادر سلیم هستند که ذیلاً به بررسی انواع سرمایهٔ آنها پرداخته شده است.

۷-۱- سرمایهٔ فرهنگی

۷-۱-۱- سرمایهٔ فرهنگی متجسد

هستی زنی است با سرمایهٔ فرهنگی متجسد قابل‌توجه. او کتاب می‌خواند، نقاشـی می‌کشـد. از طرفداران جلال آل‌احمد و سیمین دانشور است و بـا هـدایتگری آنهـا در فکـر اجتمـاع و نیک‌بختی اجتمـاع اسـت و از خـط فکـری آنهـا پیـروی می‌کنـد. در زمینـه‌های سیاسـی و اجتماعی باورهای مستقل خو را دارد، «هستی که آن درها و آدم‌های پشت آن درها را گروه بورژوایی مصرف‌کنندهٔ توخالی می‌دانست» (دانشور، ۱۳۸۰: ۱۷) طرفدار مصدق است و همـواره در جریان اتفاقات سیاسی روز قراردارد. فعالیت مستقیم سیاسی ندارد، اما در پشت صحنه از هیچ کمکی مضایقه نمی‌کند. همین موضوع حتی منجر به زندانی شدنش می‌شود.

جسارت او در نقد برخی باورها، عدم اعتقادات مذهبی، ازدواج خارج از عرف با سـلیم و عقـد محرمانه از دیگر نشانه‌های روشنفکری او به‌حساب می‌آید. روشنفکری ازجملـه سـرمایه‌های فرهنگی متجسد محسوب می‌شود.

او نمونهٔ کامل زنی تحصیل‌کرده است کـه بـرای اوقـات فراغـت خـود برنامـه‌ریزی دارد: «می‌روم شرکت فرش و قالی‌های قدیمی را می‌بینم. شاید یکی از طرح‌ها به دردمان خورد و می‌روم انبار موزهٔ ایران باستان سفال‌های مارلیک را می‌بینم. شاید به‌جای همـهٔ اینهـا بـروم دانشگاه تهران سر کلاس سیمین» (دانشور، ۱۳۷۲: ۴۹).

بعد از خواستگاری سلیم از او، صداقت و وفاداری‌اش به مراد نمایان می‌شود و معتقد است «یک اتمام‌حجت به او بدهکارم» (همان: ۹۰). در همان ملاقات اولیه، با سلیم پیرامون مسائل سیاسی و وضعیت جامعه و غیره بحث‌هایی می‌کند و از نیچه نقل‌قولی می‌آورد. سلیم دربارهٔ او چنین نظر می‌دهد: «من نمی‌دانستم زن‌های ایرانی تا به این حد آگاه و باسواد شده‌اند» (همان: ۳۴).

افکار فمنیسیتی هستی از آرای روشنفکرانهٔ او در جامعهٔ آن زمان ایران، بی‌تأثیر از معاشرت با سیمین نیست. او مراد را تنها مردی می‌داند که استثمارش نمی‌کند: «به من امکان می‌دهد که زن نویی که خودم می‌خواهم شوم» (همان: ۱۵). همیشه افکار برابری حق زن و مرد را در ذهن خود می‌پرورد و به اقتضای روند داستان این ذهنیت مکرراً به مخاطب منتقل می‌شود. همواره درپی برابری جنسیتی زن و مرد است: «شکستن سد جنسیت یعنی برابری جنسیت. یعنی همه از زن و مرد در اجتماع به‌طورمساوی در همهٔ کارها شرکت داشته باشند، یعنی زن فقط معشوقه، روسپی، مادر، خانه‌دار، شوهردار نباشد. زن هم مثل مرد مبارزه کند، زندان برود» (دانشور، ۱۳۸۰: ۲۷). اعتراضش به نحوهٔ تقسیم ارثیه از دیگر نمونه‌های این دغدغهٔ اوست.

زمانی که سلیم برای فراری‌دادن او از زندان در نامهٔ خود می‌نویسد: «هرچه حامل می‌گوید تمکین کنید» (همان: ۸۱)، به‌خاطر استفاده از لفظ «تمکین»، به فرار از زندان تن نمی‌دهد.

اینکه هستی خودش از مراد خواستگاری می‌کند، هنجارشکنی‌ای قابل‌توجه در آن برهه است که از اعتمادبه‌نفس و رهایی او از قیدوبندهای عرفی اجتماع برمی‌آید و هنجارهای حاکم بر ذهن و فرهنگ جامعه سنتی ایران را به چالش می‌کشد. عدم اعتقاد او به فال: «غیر از جوهر روح خودم، اعتقاد به هیچ فالی ندارم» (دانشور، ۱۳۷۲: ۲۳) و صلح-جویی از دیگر خصلت‌های پایدار و ذاتی‌شدهٔ اوست، این را می‌توان از اظهارنظر او، هنگام درگرفتن جنگ ایران و عراق، متوجه شد.

توران، مادربزرگ هستی، سرمایهٔ فرهنگی متجسد درخوری دارد. چه‌بسا فرهیختگی هستی به‌سبب تربیت چنین مادربزرگی باشد. او ازیک‌طرف، شخصی مذهبی و حافظ

قرآن و ادعیه‌هایی چون جوشن‌کبیر و اِن‌یکاد و آیه‌الکرسی است، ازطرف‌دیگر گنجینه‌ای از اشعار ارزشمند در خاطر دارد، تحصیل‌کرده و اهل مطالعه است؛ با سلیم پیرامون خدا، عرفان و تاریخ مباحثه‌می‌کند و با مراد دربارهٔ سارتر به گفتگو می‌نشیند. روحیهٔ مقاوم و مبارزه‌طلبش برگرفته از مباحثات و مطالعات اوست: «مگر مراد از قول سارتر نگفت: من مبارزه می‌کنم پس هستم؟ پس من هم مبارزه می‌کنم. با همه‌چیز: با پیری، با کمردرد، با پادرد. از چه می‌ترسم؟» (همان: ۹۵).

توران خیرخواه است، اختر‌ایران را در خانهٔ خود بزرگ و مقدمات ازدواجش را فراهم می‌کند، برای او جهیزیه می‌خرد، حتی با وجود مضیقهٔ مالی اجاره‌بهای مغازه‌اش را سال‌ها افزایش نداد.

بعد از شهادت پسرش، نوه‌هایش را با وجود معضلات مالی بزرگ می‌کند و انسان‌هایی موفق به جامعه تحویل می‌دهد: «بچه‌های روشن و دانایی بار آورده‌اید» (همان: ۸۳). وقتی عشرت پس از تحول روحی‌اش به منزل توران می‌آید، می‌گوید «به شما پناه آورده‌ام تا مرا هم مثل هستی آدم کنید» (همان: ۲۹۴). دکتر بهاری نیز، پس از امان‌دادن و پرستاری از مراد که بیمار و فراری سیاسی بود، توران را شخصی فداکار و شایستهٔ تقدس خطاب کرد.

توران به‌خوبی موضع خود دربرابر زنانی که به دنبال خوش‌گذرانی و زیبایی‌های ظاهری هستند، مطرح می‌کند: «آدم باسواد روشنفکری مثل مراد از این‌جور زن‌ها بیزار است. زنانی که افسارشان دست غریزه‌شان است» (همان: ۹۵). آرای او با بسیاری از زنان همعصر خود متفاوت است. او با مجموعه‌ای خصلت‌های نیک، دارای گنجینه‌ای غنی از سرمایهٔ‌های فرهنگی است.

سیمین، استاد دانشگاه، همدم هستی و روشنگر مسیر زندگی اوست، در باب مسائل زنان و اجتماع و حتی سیاست هستی را شیفته خود کرده است. هستی گاهی در طول روز، صحبت‌های سیمین را با خود یادآور می‌شود تا در ذهن خود مهر تأییدی بر افکارش بزند. سیمین به هستی می‌آموزد: «تا آخر عمر زائدهٔ اعور کسانی که به تو چیزی یاد داده‌اند و طوطی آنها نشو. خودت در شنیده‌ها و آموخته‌ها و خوانده‌هایت شک کن. شاید من فسیل بشوم، شاید امثال من اشتباه کرده باشند» (همان: ۶۱). در انتخاب موضوع

پایان‌نامه، پیشنهاد می‌دهد هستی به استخر سرعین برود و حاضر است یادداشت‌های خود را در اختیارش قرار دهد. نگاه روشن‌بینانهٔ سیمین در پیشنهاد چنین موضوع جنجال-برانگیزی برآمده از آزاداندیشی و روشنفکری اوست. او فردی خیّر است که گاهی در قالب یک مددکار اجتماعی بین همسایه‌ها حاضر می‌شود. به تعبیر هستی، خانهٔ او مثل یک کاروانسرا است. فرد ساده‌ای است و هرکس در برخورد اول متوجه این سادگی می‌شود. «یعنی خریت را در پیشانیم می‌خواند. [هستی:] و شما تن به استثمار طرف می‌دهید» (همان: ۵۷). زنی مسئولیت‌پذیر که در آگاهی و آزادی زنان نقش مهمی دارد، به هستی گفته است: «آدمیزاد درخت یقظین است، درخت روشنگری و بیداری» (همان: ۲۶۸). از مسند استادی خود در دانشگاه استفاده می‌کند و آرای زن‌محورانهٔ خود را مطرح می‌کند. «چقدر دربارهٔ زن، این باد و آن مباد کرده بود. گفته بود زن به علت وضعیت خاص زن بودن در خانهٔ شوهر مدام درجا می‌زند و مرد به‌عکس، روزبه‌روز جلو می‌رود و فاصله میان آنها مدام زیادتر می‌شود» (همان: ۱۵). عزت‌نفس از آموزه‌های مهم او به دانشجویانش است. او هیچ‌گاه استقلال اندیشهٔ خود را زیر سایهٔ جلال نمی‌برد.

دروغگویی هستی از معدود سرمایه‌های فرهنگی متجسد منفی اوست، خود به این بعد منفی شخصیتش آگاه است؛ اول باری که هستی به آن اعتراف می‌کند: «من می‌گفتم که دروغ گفتم و ناف مرا با کلمهٔ دروغ بریده‌اند. دروغ‌هایم به‌علت سرگردانی است. با آخ گفتن زبان بازکرده‌ام» (دانشور ۱۳۸۰: ۱۴۰).

۷-۱-۲- سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده

در این رمان با دو گروه از زنان مواجه هستیم. گروهی مثل مامان‌عشی، خانم فرخی و نیکو که نه‌تنها سرمایهٔ نهادینه بلکه هیچ نوع سرمایهٔ فرهنگی درخوری ندارند، گروه دیگر زنان تحصیل‌کرده‌ای که در برخورداری از سرمایهٔ نهادینه موفق بوده‌اند و به‌واسطهٔ آن توانسته‌اند موقعیت‌های شغلی مناسب برای خود مهیا کنند. سیمین، دکترای زبان و ادبیات فارسی و استاد دانشگاه تهران است. هستی، تحصیلات دانشگاهی خود را در رشتهٔ نقاشی در دانشگاه هنرهای زیبا به اتمام رسانده است و در وزارت فرهنگ و هنر شاغل

است. او همچنین به زبان انگلیسی تسلط دارد. توران، آموزگار است و هم «سر پیری درس می‌خواند که هم از یاد پسرش منفک بشود و هم لیسانس بگیرد و از آموزگاری به دبیری برسد» (همان: ۳۰). به این‌ترتیب از میان چهار-پنج زن مطرح در داستان سه نفر از سرمایهٔ فرهنگی نهادینهٔ شایسته برخوردارند.

۷-۱-۳- سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافته

در تکمیل انواع سرمایه‌های فرهنگی، هستی با آفرینش تابلوهای نقاشی به سرمایهٔ عینیت‌یافته هم دست می‌یابد؛ تابلو نقاشی پروژهٔ لیسانسش، تابلوی نقاشی مصدق، تخم‌مرغ‌های سفرهٔ نوروز که برای هر شخصی متناسب با خودش طراحی کرده بود.

او با فروش تابلوهایش سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافتهٔ خود را به سرمایهٔ اقتصادی بدل می‌کند. هستی درباب سرمایهٔ عینیت‌یافته نه‌تنها نقاشی که در سرودن شعر هم مهارت داشت. شعر او با عنوان «گلایهٔ زمین» نمونه‌ای از آن است.

سیمین نیز در این داستان نویسندهٔ کتاب *سووشون* است، و آرزویش: «دلش می‌خواهد ضمن نوشتن یک قصهٔ عاشقانهٔ پر از شادی و امید بمیرد» (همان: ۷۳).

۷-۲- سرمایه‌های اجتماعی

هستی روابط اجتماعی وسیعی دارد. در حوزهٔ خانوادگی ازطرفی با مادربزرگ و برادرش زندگی می‌کند و ازطرفی در خانهٔ همسر مادرش رفت‌وآمد دارد. با سیمین، مامان‌عشی و مادربزرگ که در گروه همجنسانش هستند، روابط بسیار خوبی دارد.

در رابطه با جنس مخالف، توانسته روابط اجتماعی را مدیریت کند. سال‌ها با مراد رابطه داشت؛ در رابطه با سلیم اندکی محتاط است و گاهی سعی در خودسانسوری دارد. زمانی که به زندان می‌افتد، سلیم به سوءِتفاهم دچار می‌شود و با نیکو ازدواج می‌کند و بعد از رهایی هستی، جدا می‌شوند و بعدها هستی با مراد ازدواج می‌کند و صاحب فرزند می‌شود تا خانوده را به‌عنوان یک نهاد اجتماعی پایا داشته باشد.

توران علاوه‌بر سرمایه‌های فرهنگی از سرمایهٔ اجتماعی شایانی برخوردار است. علی‌رغم شرایط سنی‌اش در دانشگاه تحصیل می‌کند، در دانشگاه او را بانوی کهنسال خطاب می‌کردند، در برقراری ارتباط با هم‌کلاسی‌های جوانش توفیق می‌یابد. علاوه‌براینها در بین هم‌محلی‌های خودش هم زنی سرشناس بود، نسبت به مستأجر مغازه‌اش دلسوز بود و در طول سال‌ها به اجاره‌بها اضافه نمی‌کرد. او در سخنرانی‌های مصدق و تجمعات سیاسی شرکت می‌کرد، مقبولیت در بین اطرافیان و شرکتش در این گردهمایی‌ها بی‌ارتباط به شهادت پسرش نبوده است.

۷-۲-۱- سرمایهٔ اجتماعی منفی

کنترل ازجمله نمودهای بارز خشونت علیه زنان است و هستی که به آن واقف است اعتراض خود به این موضوع را با طرح داستان تصویر میمون‌های سه‌گانه به سلیم بیان می‌کند: «یکی از میمون‌ها دست روی چشمش گذاشته، یکی دست روی گوشش، و آخری دست روی دهانش. وصف حال زن‌ها در دنیای کوچک ما» (دانشور، ۱۳۷۲: ۷۵). بااین‌حال در تله‌های کنترلی سلیم گرفتار می‌شود. به خواست او روسری سر می‌کند و حتی قانع می‌شود از شغل خود استعفا دهد. نمونه‌ای از فرهنگ مردسالاری حاکم بر آن عصر! وقتی فرخنده به هستی گفت سلیم مردسالار است، به یاد آورد «آن روز در پارک مرا متقاعد کرد که دست از شغلم بردارم. من از استقلال مالی حرف زدم. پرسید چه استقلالی؟ گفت که احتیاجی به پول آن شغل ندارم. من از تساوی حقوق زن و مرد حرف زدم و در اجتماع بودن. قول داد که با هم سفرها خواهیم کرد» (دانشور، ۱۳۸۰: ۸۲). کمی بعد سلیم به او خیانت می‌کند و زمانی که زندانی است با نیکو ازدواج می‌کند، سپس پیشنهاد می‌دهد همسر دوم او شود. به‌این‌ترتیب از سمت مردی مذهبی مورد خشونت قرارمی‌گیرد؛ اما خشونت روانی و خیانت تنها متوجه هستی نیست، مادر هستی، مادر سلیم و مادر مراد هم متحمل چنین خشونتی هستند. این نوع خشونت، همواره از مضامین موردتوجه سیمین بوده است.

مامان‌عشی، سرمایه‌های اجتماعی منفی زیادی دارد. عدم مسئولیت‌پذیری درقبال فرزندانش از ابتدای داستان پیداست. هنوز یک سال از شهادت همسرش نگذشته که فرزندانش را به مادربزرگشان واگذشته، ازدواج مجدد می‌کند. همسرش، احمدگنجور، بارها به او خیانت کرده، خود نیز در تسکین این درد، تن به ارتباط نامشروع با مردان‌خان می‌دهد. حتی زمانی‌که می‌خواهد از همسرش جدا شود با چنین پاسخی مواجه می‌شود: «شما هنری ندارید، حرفه‌ای هم که بلد نیستید، نمی‌توانید طلاق بگیرید» (دانشور، ۱۳۷۲: ۲۹۰). ازهم‌گسیختگی‌های روابط خانوادگی نشان سیر نزولی سرمایهٔ اجتماعی در این شخصیت است. فکر خودکشی از دیگر نمودهای این سرمایهٔ منفی در مامان‌عشی است.

توران هم با اینکه زندگی و عمر خود را برای بزرگ‌کردن نوه‌هایش گذاشته است، احساس تنهایی می‌کند، «بارها شنیده‌ام که تنهایی صفت خداست، خوب، این صفت به خدا می‌برازد و بس. من هم که بنده‌ای از بندگان اویم طاقت می‌آورم» (همان: ۹۵). تنهایی نیز از نمودهای سرمایهٔ اجتماعی منفی است.

۷-۳- سرمایهٔ اقتصادی

در این رمان، طبقهٔ متوسط به طبقات اجتماعی بالا و پایین اضافه می‌شود، هستی در این طبقه قرارمی‌گیرد. آنها در منزل مادربزرگ، هیچ‌گاه در رفاه نبودند، وسایل خانه فرسوده بود، وقتی هستی می‌خواست برای سلیم پتو ببرد، پتو شاهین را از سمتی تا کرد که به نظر نو برسد. او که به‌تازگی کارمند وزارت فرهنگ و هنر شده است سهمی بسزا در بهبود اقتصاد خانواده دارد و با اولین حقوقش بخاری دستی علاءالدین خریده است. به داشتن استقلال مالی بسیار اهمیت می‌دهد، حاضر نیست به لحاظ مالی به همسرش وابسته باشد و نتیجه این امر را استثمار زن می‌داند.

توران آموزگار بود با وجود شرایط نامساعد مالی، درصدد بود با دریافت مدرک لیسانس ارتقا یابد و بتواند شرایط اقتصادی بهتری برای خود و نوه‌هایش فراهم آورد. اما عشرت برای فرار از شرایط سخت مالی که بعد از فوت همسرش در انتظارش بود با خواستگار سرمایه‌دارش ازدواج کرد تا شرایط اقتصادی خود را بهبود بخشد.

۷-۴- سرمایهٔ نمادین

هستی، زن کنشگر داستان، از سرمایهٔ نمادین برخوردار است. سرمایهٔ نمادین برجستهٔ او در زندگی عشق است که از ابتدای داستان محسوس است. به عقیده بوردیو «سرمایه‌های نمادین، دارایی‌هایی هستند که در جامعه در جریان‌اند، فعالیت‌هایی که ارزش مادی ندارد ولی ارزشمند است» (به نقل از ایوبی، ۱۳۹۹: ۸۲). او نیز از جانب غالب افراد مورداحترام است، از نزدیکان خود تا احمد گنجور و بیژن که نام «هستی» را برای دختر خود برمی‌گزینند. حتی سرادوارد که یک افسر انگلیسی است از اینکه هستی با همسرش معاشرت کند ابراز خرسندی می‌کند. این حد از خوشنامی، مقبولیت و محترم بودن سرمایهٔ نمادین حائز اهمیتی محسوب می‌شود. توران نیز در دانشگاه و محله بسیار خوش‌نام و مورداحترام است. سیمین نیز بین دانشجویان و مردم محله بسیار محترم و خوش‌نام است. دیگر زنان بهرهٔ قابل‌توجهی از این سرمایه نبرده‌اند.

۸- نتیجه‌گیری

هنر و جامعه همواره تأثیر متقابل بر یکدیگر دارند و ادبیات به‌عنوان نوعی از هنر از این تأثیر دوسویه مستثنی نیست. اگر با رویکردی جامعه‌شناسانه به آثار ادبی بنگریم، با تحلیل آثار ادبی می‌توان میان جامعه و اثر ادبی ارتباط برقرارکرد. نوع ادبی رمان، جایگاه بخصوصی به‌لحاظ بازنمایی زندگیِ جامعهٔ معاصر داراست و معرف جامعهٔ زمان خود است؛ لذا با تحلیل رمان می‌توان به این تأثیر پی‌برد.

در رمان *سووشون* «زری» از سرمایهٔ فرهنگی و سرمایهٔ اجتماعی بیشترین سهم را داراست و دیگر زنان در ضمن فقر سرمایهٔ فرهنگی، غالباً ابعاد منفی سرمایهٔ اجتماعی را دارند. از منظر سرمایهٔ اقتصادی زنان وضعیت مناسبی دارند، این نشان می‌دهد صرف دارا بودن سرمایهٔ اقتصادی متضمن بهره‌مندی از سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی درخور نیست. همچنین سرمایهٔ نمادین را که وابسته به غنای انواع دیگر سرمایه است تنها در «زری» می‌یابیم.

در دو رمان دیگر بیشترین میزان سرمایهٔ فرهنگی در انحصار «هستی» است او از هر سه نوع آن به نیکی بهره برده است. سرمایه‌های اجتماعی و نمادین او نیز بر دیگر زنان رمان برتری دارد. همچنین در ایجاد شرایط مساعد اقتصادی خانواده‌اش نقشی پررنگ ایفا می‌کند. بجاست رجحان هستی ازاین‌حیث را مرهون آموزه‌های سیمین و تربیت توران دانست، که خود نسبت به سایر زنان سرمایه‌های درخوری داراست.

پس از بررسی‌های صورت‌گرفته پیرامون زنان رمان‌ها به‌لحاظ برخورداری از بیشترین میزان سرمایه، درنهایت به دو شخصیت «زری» و «هستی» می‌رسیم؛ برجستگی و تمایز این دو شخصیت در قیاس با سایر زنان همعصر خود نمایان می‌شود. هردو در جامعهٔ خود از سرمایهٔ فرهنگی قابل‌توجهی برخوردارند و بهرهٔ کافی از سرمایه‌های اجتماعی دارند، لذا نسبت به سایرین در جایگاه فرهنگی و اجتماعی مطلوبی قرار دارند؛ این نیز عاملی است تا به سرمایه‌های نمادین، هرچند جزئی، دست یابند.

اما درخصوص سرمایه‌های فرهنگی، «هستی» نسبت به «زری» برتری‌هایی دارد. بیشترین بهرهٔ «زری» از سرمایهٔ فرهنگی، نوع متجسد است؛ اما «هستی» دختری تحصیل‌کرده است، علاوه بر سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده، با خلق تابلوهای نقاشی از سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافته نیز نصیبی دارد. تفاوت دیگر دو شخصیت در وجه اقتصادی نمایان است؛ «زری» به‌لحاظ اقتصادی به همسرش وابسته است، حال‌آنکه، «هستی» استقلال اقتصادی دارد، او با داشتن سرمایهٔ فرهنگی نهادینه‌شده، موقعیت شغلی مناسب دارد و با فروش تابلوهایش، سرمایهٔ فرهنگی عینیت‌یافته‌اش را به سرمایهٔ اقتصادی تبدیل می‌کند. به‌این‌ترتیب در تولید سرمایهٔ اقتصادی نقشی پویا دارد. نکتهٔ قابل‌توجه دو رمان این است که برخورداری از سرمایهٔ اقتصادی کافی به بهره‌وری زنان از انواع دیگر سرمایه کمکی نمی‌کند. نه زنان مرفه دو رمان قادر به کسب سرمایه‌های دیگرند و نه هستی علی‌رغم شرایط سخت اقتصادی محروم از آنها.

سیمین دانشور که اولین زن نویسندهٔ فارسی‌زبان ایرانی است، سعی داشته با توجه به شرایط اجتماعی هر رمان، قهرمانان زنی بیافریندکه با برتری در سرمایهٔ فرهنگی و سرمایهٔ اجتماعی، متمایز از دیگر زنان جامعه، معرف «زن آرمانی» او باشد تا بدین وسیله، رسالت

رمان در تأثیر متقابل بر جامعه را به‌درستی احیا کرده باشد و به گفتهٔ ایوتادیه که جامعه بعد از رمان نیز وجود دارد، این شخصیت‌ها را که برآمده از بطن جامعه هستند بپروراند و به‌عنوان الگویی برای دیگر زنان، به جامعه بازگرداند.

منابع

آبوت، پاملا. و کلر والاس. (۱۴۰۱). *جامعه‌شناسی زنان*، ترجمهٔ منیژه نجم عراقی. تهران: نی.

اعزازی، شهلا. (۱۳۸۰). *خشونت خانوادگی؛ زنان کتک‌خورده*، تهران: سالی.

انزابی‌نژاد، رضا و ابراهیم رنجبر. (۱۳۸۵). «سیمین دانشور از آتش خاموش تا سووشون و تأثیرپذیری از جلال آل‌احمد». *نشریهٔ علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، (۴۸): ۴۵-۵۶.

ایوبی، حجت‌الله. (۱۳۹۹). «طبقه‌بندی اجتماعی و سبک زندگی از دیدگاه پیر بوردیو». *نشریهٔ اطلاعات سیاسی- اقتصادی*، (۳۱۴و۳۱۵): ۷۶-۹۵.

بوردیو، پی‌یر. (۱۳۸۵). «شکل‌های سرمایه». *سرمایهٔ اجتماعی؛ اعتماد، دموکراسی، توسعه*، ترجمهٔ افشین خاکباز و حسن پویان. به کوشش کیان تاج بخش. تهران: شیراژه. ۱۳۱-۱۶۵.

بوردیو، پی‌یر. (۱۳۸۸). *درسی دربارهٔ درس*، ترجمهٔ ناصر فکوهی. تهران: نی.

بوردیو، پی‌یر. (۱۳۹۳). *نظریهٔ کنش*، ترجمهٔ پیروز ایزدی، تهران: نقش و نگار.

بوردیو، پی‌یر. (۱۳۹۵). *تمایز*، ترجمهٔ حسن چاووشیان. تهران: ثالث.

بون‌ویتز، پاتریس. (۱۳۹۰). *درس‌هایی از جامعه‌شناسی پی‌یر بوردیو*، ترجمهٔ جهانگیر جهانگیری و حسن پورسفیر، تهران: آگه.

پرستش، شهرام و ساناز قربانی. (۱۳۹۱). «سرگذشت سیمین دانشور در میدان ادبی ایران». *نشریه جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*، ۴ (۱): ۳۱-۵۲.

پرستش، شهرام. (۱۳۹۳). *روایت نابودی ناب: تحلیل بوردیویی بوف‌کور در میدان ادبی ایران*، تهران: ثالث.

تادیه ژان-ایو. (۱۳۹۰). «جامعه‌شناسی ادبیات و بنیانگذاران آن». *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمهٔ محمدجعفر پوینده. تهران: نقش جهان. ۸۱-۱۱۳.

جنکینز، ریچارد. (۱۳۸۵). *پی‌یر بوردیو*، ترجمهٔ لیلا جوافشانی و حسن چاوشیان. تهران: نی.

حیدرخانی، هابیل؛ منصور حقیقتیان؛ احمد آذین و رضا اسماعیلی. (۱۳۹۵). «تحلیل و بررسی رابطه ابعاد سرمایه فرهنگی و هویت ملی جوانان». *فصلنامهٔ علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، ۲ (۳۳): ۱۳۹-۱۶۶.

خادمی‌کولایی، مهدی؛ مجید سرمدی و فاطمه زمانی کارمزدی. (۱۳۹۴). «جامعه‌شناسی رمان *خاله‌بازی* از بلقیس سلیمانی برمبنای نظریهٔ پیر بوردیو». *مجلهٔ ادبیات فارسی معاصر*، سال پنجم (۳): ۴۵-۶۵.

خواجه‌بهرامی، زینب. (۱۳۹۱). *جامعه شناسی شخصیت زن در آثار سیمین دانشور (سووشون و جزیره سرگردانی)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. بردسیر: دانشگاه آزاد اسلامی.

دانشور، سیمین. (۱۳۷۲). *جزیرهٔ سرگردانی*، تهران: خوارزمی.

دانشور، سیمین. (۱۳۸۰). *ساربان سرگردان*، تهران: خوارزمی.

دانشور، سیمین. (۱۳۹۹). *سووشون*، تهران: خوارزمی.

زرافا، میشل. (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی ادبیات داستانی (رمان و واقعیت اجتماعی)*، ترجمهٔ نسرین پروینی. تهران: سخن.

سالارکیا، مژده. (۱۳۹۱). *بررسی هویت زنان در رمان‌های فریبا وفی (پرندهٔمن، ترلان، رویای تبت)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه الزهرا.

شایان‌مهر، علی‌رضا. (۱۳۹۴). *پی‌یر بوردیو*، تهران: اختران.

شویره، کریستی‌ین و اولیویه فونتن. (۱۳۸۵). *واژگان بوردیو*، ترجمهٔ مرتضی کتبی. تهران: نی.

قنبرزاده، بیتا و امین دائی‌زاده جلودار. (۱۳۹۵). «نقد جامعه‌شناختی آثار سیمین دانشور». *نشریهٔ جامعه‌پژوهی فرهنگی*، سال هفتم (۱۴): ۱۳۱-۱۵۷.

گرنفل، مایکل. (۱۳۸۸). *مفاهیم کلیدی پیر بوردیو*، ترجمه محمد مهدی لبیبی. تهران: نقد افکار.

گلدمن، لوسین. (۱۳۹۰). «جامعه‌شناسی ادبیات». *درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات*، محمدجعفر پوینده. تهران: نقش‌جهان. ۴۹-۶۳.

گلمرادی، صدف. (۱۳۹۳)الف. *نقد جامعه شناختی سرمایه‌های زن در رمان‌های منتخب پس از انقلاب*، رساله دکتری زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه الزهرا: تهران.

گلمرادی، صدف. (۱۳۹۳)ب. «نقد جامعه‌شناختی سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی زنان در رمان دل فولاد اثر منیرو روانی‌پور براساس نظریهٔ انواع سرمایهٔ پی‌یر بوردیو». *مجلهٔ نقد ادبی*، (۲۹): ۱۶۷-۱۹۱.

گلمرادی، صدف؛ حسین فقیهی و نعمت‌الله فاضلی. (۱۳۹۳). «نقد جامعه‌شناسانهٔ سرمایه‌های زنان در رمان *قصهٔ تهمینه* محمد محمدعلی». *مجلهٔ جامعه شناسی هنر و ادبیات*، ۶ (۱): ۲۳-۴۱.

گلمرادی، صدف. (۱۳۹۴). «نقد جامعه‌شناختی سرمایه‌های شخصیت‌های زن در داستان «کنیزو» منیرو روانی‌پور براساس نظریهٔ انواع سرمایهٔ پی‌یر بوردیو جامعه‌شناس فرانسوی». *مجلهٔ پژوهش‌های ادبی*، (۵۰): ۱۲۳-۱۴۴.

محمدی، الهام و هدا یاقوتی. (۱۳۹۷). «تحلیل جامعه‌شناختی خودآگاهی در جدال با ساختار سنتی و مدرن؛ مورد مطالعه رمان‌های سیمین دانشور». *نشریهٔ پژوهش‌نامهٔ زنان*، سال نهم (۴): ۷۷-۱۰۰.

مشفقی، آرش و زهرا دوستی. (۱۳۹۶). «بررسی جامعه‌شناختی رمان *پرندهٔ من* اثر فریبا وفی، براساس «نظریهٔ عمل» پی‌یر بوردیو». *نشریهٔ پژوهش های نقد ادبی و سبک‌شناسی*، (۳۰): ۱۴۵-۱۶۷.

میرعابدینی، حسن. (۱۳۷۷). *صد سال داستان‌نویسی*، ج۱و۲. تهران: چشمه.

واصفی، صبا و حسن ذوالفقاری. (۱۳۸۸). «خشونت علیه زنان در آثار محمود دولت‌آبادی». *پژوهش زنان*، (۱): ۶۷-۸۶.

هام، مگی. (۱۳۸۲). *فرهنگ نظریه‌های فمنیستی*، ترجمهٔ نوشین احمدی خراسانی و دیگران. تهران: توسعه.

یاحقی، محمدجعفر. (۱۳۷۴). *چون سبوی تشنه*، تهران: جامی.

روش استناد به این مقاله:

مظاهری هدشی، الهه و مهدی نیک‌منش. (۱۴۰۱). «نقد جامعه‌شناسانهٔ شخصیت‌های زن در رمان‌های سیمین دانشور بر اساس نظریهٔ انواع سرمایهٔ پیر بوردیو». *نقد و نظریه ادبی*، ۱۴(۲): ۲۸۷-۳۱۶. DOI:10.22124/naqd.2023.23917.2439

Copyright:
Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Naqd va Nazaryeh Adabi* (*Literary Theory and Criticism*).
This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.